

Zeven stuwende krachten naar duurzaam waterbeheer

De discussie in H₂O over duurzaamheid leidt onvermijdelijk tot een discussie over wat duurzaamheid in waterbeheer nu eigenlijk is. Er bestaan honderden definities van duurzaamheid, dus daar vallen nog wel wat edities mee te vullen. Ondergetekende gaat in op de betekenis van de duurzaamheidsbenadering van John Elkington, de man die de *triple bottom line* 'people, planet, profit' introduceerde.

Het begrip duurzaamheid in de zin zoals wij dit nu hanteren, werd in feite geïntroduceerd in 1972 met het rapport 'Grenzen aan de groei' onder leiding van Dennis Meadows van de Club van Rome. De volgende grote stap werd gezet door Gro Harlem Brundland en de haren met het VN-rapport 'Our common future' in 1987. In dit rijtje past wat mij betreft ook het boek 'Cannibals with Forks' van John Elkington uit 1997, waarin hij de *triple bottom line* 'people-planet-profit' introduceert. Daarmee wordt de basis gelegd om duurzaamheid niet langer een stroming van een stel idealisten te laten zijn maar een belangrijke doelstelling voor het bedrijfsleven te laten worden.

John Elkington beschrijft in zijn boek zeven stuwende krachten die samen leiden tot duurzaamheid. Bij elke kracht benoemd hij de paradigma verandering: markt (van meebewegen naar competitie), waarden (hard naar zacht), transparantie (gesloten naar open), levenscyclustechnologie (van product naar functie), samenwerking (van tegenwerken naar samenleven), tijd (breder wordt langer) en *corporate governance* (van exclusief naar inclusief). Deze zeven krachten zijn heel goed te vertalen naar het omgaan met water in de Nederlandse situatie.

Markt

De afgelopen decennia, in feite al veel langer, is de keuzevrijheid van de consument enorm toegenomen. Op vrijwel elk gebied heeft de consument keuze uit heel veel producten en bestaat concurrentie om deze tegen een zo laag mogelijke prijs aan te bieden. Meer en meer krijgt hij (of zij) wat hij wil hebben. Hoewel die keuzevrijheid er niet is voor waterdiensten, verlangt hij ook hier meer

keuzemogelijkheden. Schoon water uit de kraan is een vanzelfsprekendheid geworden, daar hebben we het (in Nederland) niet meer over. Het gaat nu om een goede kwaliteit leefomgeving. Water speelt daar een belangrijke rol in. Hier is ook een tendens naar 'ecologisering' waar te nemen. Duurzaam bouwen en duurzame wijken spelen een steeds belangrijker rol op de markt. De economische crisis versterkt dat zelfs, in de ingestorte woningmarkt doen 'ecowoningen' het nog steeds relatief goed. Er is een toenemende behoefte aan een duurzame woonomgeving. Energievoorziening is daarbij het leidende thema. Water is slechts incidenteel een issue, maar hoelang zal de woonconsument daar nog genoeg mee nemen?

Waarden

Traditioneel werd waarde uitgedrukt in geld. Sinds 'Brent Spar' in 1995 is daar iets in veranderd. Koninklijke Shell (en later ook Greenpeace trouwens) ervoer toen dat imago óók meetelt. Er treedt sinds een paar decennia een verandering op; 'zachte' waarden worden belangrijk. De watersector heeft zijn taak eeuwenlang in alle rust kunnen uitoefenen. De maatschappij rekende er op dat de watervoorziening op orde was, het peil werd beheerst en het land beschermd tegen overstromingen. De verandering is al ingezet. Waterschappen merkten in de 80'er jaren dat ze bij het uitoefenen van hun taak rekening moesten houden met de ecologie. Goed zuiveren van afvalwater alleen is niet meer voldoende, het moet op een duurzame manier gebeuren. Regenwater wegstoppen in het eerste het beste riool onder het wegdek is niet meer de vanzelfsprekendste oplossing. De manier waarop de waterbeheerder omgaat met

water maakt of de mensen ervaren dat hij respect heeft voor de waarde van water, maar ook de waarde van de leefomgeving. Dat laatste kan hem nog in een lastig parket brengen. Bomen op een dijk zijn dikwijls uit oogpunt van veiligheid een risico, maar maatschappelijk wordt het niet gewaardeerd als het waterschap ze wil verwijderen.

Transparantie

Wereldwijd is het proces van meer transparantie al volop in gang gezet. Vooral de informatietechnologie heeft dit gestimuleerd. Niet dat alles nu voldoende transparant is, de bankencrisis heeft het tegendeel aangetoond, maar de druk om meer transparantie te bieden, neemt alleen maar toe. Als dat niet vrijwillig gebeurt, komt informatie uiteindelijk dikwijls toch wel op straat. Bedrijven bieden al decennialang niet alleen transparantie over hun jaarcijfers, maar steeds meer ook over duurzaamheid onder de noemer MVO (maatschappelijk verantwoord ondernemen). De overheid en daarmee ook de watersector zijn op dit gebied bezig aan een inhaalslag. In de watersector spelen de benchmarks hierin een centrale rol. Alle watertaken worden inmiddels in nationale benchmarks beschreven. De prestaties van waterbeheerders en -bedrijven worden ook steeds kritischer gevolgd door belangenorganisaties als VEMW, Vereniging Eigen Huis en Consumentenbond. Op het aspect van maatschappelijk verantwoord ondernemen heeft de watersector ten opzichte van het bedrijfsleven echter nog een slag te maken. Zo zijn bijvoorbeeld duurzaamheidsjaarverslagen in het bedrijfsleven steeds meer gemeengoed maar in de watersector nog een zeldzaamheid.

Levenscyclustechnologie

De in 1972 al benoemde grenzen aan de groei komen nu duidelijk in zicht. De laatste decennia van de 20e eeuw kon nog volstaan worden met besparing. In de 21e eeuw is het credo 'hergebruik'. Deze verandering wordt langzaam maar zeker zichtbaar bij de producten die we kopen. Steeds meer wordt al bij de productie rekening gehouden met het levenseinde van een product. Verpakkingsmaterialen worden steeds meer hergebruikt (glas, blik) en afval wordt steeds meer gescheiden. Dit is nog maar het begin. William McDonough en Michael Braungarter laten met de *cradle to cradle*-benadering zien dat veel meer kringloop mogelijk is. De watersector pakt dit eigenlijk als vanzelf op. In feite is de sector in zijn geheel al sinds afvalwater wordt gezuiverd, bezig met de

Een helofytenfilter.

waterkringloop verder te sluiten. De afgelopen jaren wordt energierugwinning uit afvalwater weer naar voren geschoven, maar hier zijn de waterschappen ook al decennia mee bezig. Inmiddels komt ook hergebruik van grondstoffen uit de afvalwaterstroom in beeld. Niet voor niets noemde Michael Braungarter in 2011 de Nederlandse waterschappen een natuurlijke partner voor *cradle to cradle*-technologie.

Samenwerken

In de 70'er jaren en ook nog ver daarna stonden bedrijven en overheden lijnrecht tegenover belangengroepen als de milieubeweging. Die tijd is allang voorbij. Partijen die elkaar bestreden, werken nu samen aan het bereiken van doelstellingen. Dat is iets wat in het waterbeheer ook al ruimschoots zijn intrede heeft gedaan. Tegelijkertijd zien we dat dit proces nog volop in ontwikkeling is. De aandacht in het waterbeheer gaat nu uit naar de overheden onderling. Voorzichtig begint ook publiek-private samenwerking zijn intrede te doen in het waterbeheer. Ook de interdisciplinaire samenwerking, met name tussen ruimtelijke ordening en waterbeheer, begint langzamerhand zijn vruchten af te werpen.

Tijd

'Tijd is geld' is al heel lang een peiler van de economie. Alles gaat steeds sneller, maar er gebeurt ook steeds meer tegelijkertijd en de wereld heeft door de informatietechnologie huiskamerafmetingen gekregen. Het begrip 'tijd' wordt steeds breder. Maar op de duurzaamheidsagenda staat juist een andere dimensie voorop. We werken bij transities als klimaatverandering met een tijdshorizon van 50 tot 100 jaar. Bij grondstof- of energievraagstukken ligt de tijdshorizon ook over een langere periode afhankelijk van het beschouwde vraagstuk. We worden steeds meer gedwongen over decennia, generaties, ja zelfs eeuwen heen te kijken. Duurzame oplossingen zijn oplossingen voor de lange termijn. Het scenariodenken wordt niet voor niets nu ook in de waterwereld gebruikt.

Corporate governance

Meer en meer blijkt in het bedrijfsleven 'winst maken' niet voldoende. De *triple bottom line* 'people, planet, profit' maakt 'mensen' en de 'planeet' even belangrijk. Soms wordt het oude bedrijfseconomische model nog gebruikt voor nieuwe doeleinden, zoals bij emissiehandel. Maar de verschuiving is onmiskenbaar. Multinationals willen het niet alleen goed doen op de Dow Jones index maar ook op de Dow Jones sustainability index. De watersector had van nature al een sterke binding met mensen en de aarde. Maar het lijkt wel of we daardoor eerst wakker geschut moesten worden. Op dit moment is bij veel bedrijven *corporate governance* beter ontwikkeld dan in de watersector.

Op weg naar een duurzame watersector

Als je de watersector langs de maatlat van de zeven stuwende krachten van Elkington legt, lijkt het op het eerste gezicht of deze sector

Een speelplaats in Malmö (Zweden) dient ook als waterberging.

al volop duurzaam is. Maar anderzijds, als je het vergelijkt met andere sectoren, loopt de sector helemaal niet zo voorop. Daarom geef ik voor elk van de zeven krachten de richting aan waarin doorontwikkeling naar een duurzame watersector versterkt kan worden:

Markt: van dienend naar volgend. De watersector is gewend om zo goed mogelijk diensten te leveren, waarbij het beheersen van kosten in toenemende mate belangrijk is geworden. De nieuwe uitdaging is om daarbij ruimte te creëren voor verschillende wensen van de afnemers, bijvoorbeeld de behoefte om regenwater te benutten of naast zonne-energie ook energie uit water terug te winnen;

Waarden: leefomgeving centraal. Hoezeer we ook als sector water heel belangrijk vinden, het is maar één van de elementen van de duurzame leefomgeving. Door eerst integraal naar de leefomgeving te kijken en dan naar de toegevoegde waarde van water kan de watersector beter bijdragen aan de duurzame leefomgeving;

Transparantie: gezamenlijk transparant. De afzonderlijke partijen in de watersector doen steeds meer hun best om zichtbaar te maken wat hun bijdrage aan duurzaamheid is. Voor de gebruiker (die ook al vijf verschillende waternota's betaald) lijkt dit echter een verzameling marginale bijdragen. Pas als de watersector gezamenlijk inzicht geeft in de kosten, baten, maatschappelijke betekenis en duurzaamheid van de sector legt dit gewicht in de schaal;

Levenscyclustechnologie: van consument naar producent. De watersector is nu netto een - bescheiden - consument van grondstoffen en energie. Inmiddels is duidelijk dat de sector een rol kan spelen bij de energievoorziening en het sluiten van stofkringlopen. Niet alleen de afvalwatersector met zijn 'energiefabriek' en 'grondstoffabriek', maar ook de drinkwaterbedrijven kunnen hun bijdrage leveren, bijvoorbeeld door gebruik te maken van warmte of koude in het leidingnet. Nu heeft de watersector nog voorzichtige doelstellingen, zoals twee procent per jaar energiebesparing of energieproducerende zuiveringen in 2025. De echte ambitie is een gezamenlijke: 'de sector wordt

in zijn geheel, binnen een decennium, een producent van schoon water, grondstoffen en energie';

Samenwerken: integratie met de omgeving. De watersector heeft met het Bestuursakkoord Water stappen gezet naar meer efficiëntie door meer samenwerking. Maar echt efficiënt wordt het pas als ook de samenwerking met de inrichting en het beheer van de fysieke en sociale leefomgeving zijn vruchten begint af te werpen. Door water niet als bijzondere waarde maar juist als gewone waarde te presenteren zal de waarde krijgen die het toekomt;

Tijd: de langetermijn levend maken. De nadruk op de lange termijn is in de watersector geen nieuws. Wel is het nieuws dat we onze inspanningen daarvoor nú moeten verkopen. Daar ligt de uitdaging. Vooral om de tijd dan vervolgens ook zijn werk te laten doen, klimaatbestendig en -neutraal zijn is een continu verbeterproces niet een plotseling grote investering;

Corporate governance: naar een integrale afweging. De watersector koestert, grotendeels, de gesegregeerde verantwoordelijkheid. Maar dat maakt de weg naar de integrale afweging voor de gezonde basis 'people, planet, profit' wel moeilijker. Als de sector er in slaagt om - terwijl ze verantwoordelijk is voor een deelaspect - tóch een brede afweging te maken, slaagt de duurzame watersector.

Natuurlijk is de benadering van John Elkington er één uit vele. Hij beschrijft de zeven stuwende krachten als weg naar de *triple bottom line* 'people, planet, profit'. Deze denklijn helpt in elk geval om in de volle breedte aan de slag te gaan.

Eilard Jacobs (Waternet)

NOTEN

- 1) Elkington J. (1997). *Canibals with forks*, capstone publishing ltd. Oxford, UK.
- 2) Donough Mc., W. en M. Baumgarter (2002). *Cradle to cradle*. North point press.
- 3) Jacobs E. (2008). Seven revolutions to sustainable urban drainage. *Conference proceedings ICUD* Edinburgh, Schotland.